

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-168>

УДК 336.7

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

SOCIALISATION OF FINANCIAL RELATIONS: THEORETICAL ASPECTS

Туролев Гліб Олександрович
кандидат економічних наук,
засновник компанії «Стробіле Енерджі»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5579-0626>

Turolyev Glib
Strobile Energy

У статті аналізується сучасна тенденція до соціалізації фінансових відносин. Зазначається, що парадигма сталого розвитку визначила перегляд цілей та завдань як на рівні фінансової політики держави так і на рівні корпоративних стратегій бізнес-одиниць. Вивчаються позиції провідних вчених щодо сутності поняття «соціалізація економіки», його складових та форм прояву. Охарактеризовано напрями соціалізації фінансів в контексті процесу соціалізації економіки. Детерміновано вплив різних факторів на протікання процесів соціалізації економіки та соціалізації фінансів. Розкрито протиріччя між кількісними та якісними параметрами соціалізації та характеристиками сучасного фінансового капіталу, його мобільністю та масштабізацією. Визначено особливості соціалізації фінансів в умовах інтенсифікації проявів постіндустріальної економіки – інформатизації, диджиталізації, мережевізації, технологізації, індивідуалізації.

Ключові слова: соціальна економіка, соціалізація, соціалізація економіки, соціалізація фінансів, фінансова політика, фінансова стратегія, фінансова економіка.

The article analyzes the current trend towards the socialization of financial relations. It is noted that the paradigm of sustainable development has led to a reassessment of goals and objectives at both the national financial policy level and within corporate strategies of business entities. The study explores the characteristics inherent to the process of socialization. It is highlighted that socialization, as a phenomenon, arises and spreads in response to deep contradictions between purely material and moral principles, as well as between individual and corporate goals and public interests. In the broadest approach, socialization is viewed in the context of prioritizing human interests in economic relations. The positions of leading scholars on the essence of the concept of "economy's socialization," its components, and forms of manifestation are examined. The directions of finance socialization are characterized in the context of the socialization process of the economy. The influence of various factors on the course of the economy's socialization and finance socialization processes is determined. The article reveals contradictions between quantitative and qualitative parameters of socialization and the characteristics of modern financial capital, its mobility, and scalability. It is noted that contemporary society has developed a largely ambivalent attitude towards financial capital. Its size, which has long surpassed industrial capital, along with its potential for instantaneous wealth and sudden bankruptcy, has formed a foundation for declining trust in institutions at all levels of the financial system. It is also pointed out that the penetration of financial relations into all spheres of human life has led to the emergence of a financial economy. However, this financial economy is marked by deep contradictions, which in turn underscore the need for the socialization of finance. The features of finance socialization under the intensifying conditions of the post-industrial economy – such as informatization, digitalization, networking, technologization, and individualization – are identified. It is found that these trends intensify the contradictions inherent in the modern economy and require further evaluation in the context of possible socialization.

Keywords: social economy, socialization, economy socialization, finance socialization, financial policy, financial strategy, financial economy.

Постановка проблеми. Сучасна цивілізація переживає період кардинальних змін. Багато в чому вони торкаються економічних відносин. Результатом таких змін стало

формування постіндустріальної економіки, для якої характерні значні особливості, в тому числі і з точки зору факторів економічного прогресу. Разом з тим, не заперечуючи в цілому

швидкого економічного прогресу, який відбувається фактично у нас на очах, не можна не помітити, що навіть в таких умовах людству не вдалося подолати тих складних та глибоких дисбалансів, що були притаманні індустріальній економіці. Постіндустріальна економіка не тільки сформувала принципово нові можливості в економічній сфері, вона визначила існування не менш значимих загроз. Сучасний світ перетворився на світ складних конфліктів, у якому конкурують економічні та військово-політичні блоки, національні держави, бізнес-одиниці та індивідууми. Появу та поширення концепції соціалізації економіки варто розглядати насамперед в контексті пошуку адекватних відповідей на таку конфліктність. Визнаємо, що спроби гуманізувати та соціалізувати економічні (а з ними і фінансові) відносини тривали століттями. Проте лише в останні десятиліття ми є свідками формування принципово нової парадигми, яка спрямована на уніфікацію та синхронізацію особистого та суспільного в економічних відносинах. Надзвичайно актуальною ця проблема є для фінансів, адже саме фінансовий капітал часто досі розглядається пересічними громадянами як певне середовище лихварів, які отримують надприбутки. Особливо яскраво така позиція проявляється у національних державах, де відсутня відповідна фінансова культура, а рівень фінансової грамотності є низьким.

Зважаючи на це проблематика соціалізації фінансів потребує додаткового вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми соціалізації економіки та економічних відносин в роботах В. Геєця, С. Голубєва, В. Кириленка, О. Комеліної, О. Попадинець, Т. Яхно та багатьох інших авторів. В питанні соціалізації фінансових відносин варто відзначити науковий доробок А. Буряченка, І. Васильчук, В. Опаріна, Б. Стеценка, В. Федосова. Разом з тим, проблематика соціального у фінансовій науці розглядається насамперед через призму фінансів соціальної сфери, фінансування соціальних заходів, соціально відповідального інвестування. Тому можна зробити висновок, що нині відсутній цілісний підхід до оцінки сутнісних характеристик процесу соціалізації фінансових відносин.

Мета статті – доповнити існуючі теоретичні положення щодо сутності процесу соціалізації фінансових відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «соціалізація» та «соціалізація економіки» міцно увійшли до словника сучасної науки. Проте, говорити про

одностайність думок вчених з цього питання недоречно, адже, як буде показано нижче, з цього приводу наводяться інколи позиції, які не можна назвати синхронізованими чи узгодженими. При цьому треба зважати на той факт, що вченими-економістами термін «соціалізація» був запозичений із філософії та соціології. Найчастіше представники цих наук розглядають соціалізацію як процес розвитку соціальної природи людини, її адаптацію до певних соціальних норм та правил, що панують у суспільстві [1]. Разом з тим, компаративний аналіз праць багатьох вчених дав можливість Л. Кожекіній дійти важливого висновку: «...хоча соціалізація і є виключно важливою в будь-якому суспільстві, в реальності це вельми заплутаний і безсистемний процес. Соціалізація – процес внутрішньо суперечливий вже внаслідок того, що об'єктивно відображає суперечність життя суспільства» [1]. На наш погляд, це важливе наукове положення можна екстраполювати і на дослідження сутності поняття «соціалізація економіки». Цей же принцип можна використати і ще до однієї важливої тези, яка характеризує соціалізацію – обов'язкову взаємодію в цьому процесі індивіда та суспільства. Тобто на рівні економічної соціалізації можна говорити про взаємодію індивіда (як окремого економічного агента) та суспільства (члени якого також є економічними агентами).

В іншій науковій праці наводиться таке визначення: «Соціалізація економіки розглядається як процес трансформації економічної системи, який забезпечує підпорядкування економічних процесів інтересам розвитку людини та суспільства і передбачає впровадження відповідних заходів на мікро-, мезо- та макрорівнях функціонування економіки» [2]. Як бачимо в такій позиції автор акцентує на наступних моментах: по-перше, соціалізація є трансформаційним процесом; по-друге, вона передбачає домінування інтересів людини та суспільства в економічних відносинах; по-третє, соціалізація реалізується на усіх рівнях функціонування економіки. На останню тезу варто звернути особливу увагу, адже її можна використати і до фінансового господарства. Для прикладу наведемо трансформації, що притаманні інституційній фінансовій інфраструктурі. Ще кілька десятиліть тому аналізуючи діяльність фінансових посередників у національній економіці, насамперед зупинялися на ефективності надання фінансових послуг та здійсненні різноманітних фінансових операцій. В контексті

суспільних інтересів фінансові посередники розглядалися переважно як платники податків. Вже зараз ситуація кардинально змінилася, адже мова йде не тільки про сплату податків, але і про корпоративну соціальну відповідальність фінансових посередників, і про практичне втілення концепції соціально відповідального інвестування.

Досліджуючи процес соціалізації економіки як принципово нової системи координат для людської цивілізації не варто оминати і питання суперечностей, які виникають на усіх рівнях економічної системи. Жодним чином соціалізацію не варто розглядати є виключне благо, що призведе до покращення усіх без винятку членів суспільства. З цього приводу наведемо думку вітчизняних авторів: «Якість економічного зростання за умов соціалізації економіки може проявлятися у різних галузях народного господарства у різних формах: позитивних, негативних, нульових. Так, негативні темпи будуть притаманні деяким традиційним галузям та підприємствам із застарілою технологією виробництва і навпаки» [3]. Суперечливий характер процесу соціалізації можна продемонструвати на багатьох прикладах. Зокрема, швидкий розвиток цифрових технологій призвів до значного полегшення доступу індивідів до фінансових послуг та фінансових операцій. Поряд з цим, відбулося і зниження трансакційних витрат, що супроводжують фінансові операції. На перший погляд, тут можна однозначно говорити про відповідність цих процесів цілям та задачам соціалізації економіки та фінансових відносин. Проте, очевидно, що швидка диджиталізація фінансового сектору призводить і до значних змін на відповідному сегменті ринку праці. Наприклад, поширення цифрових технологій у банківництві вже зараз суттєво скорочує попит на банківських працівників. Відповідно, значна кількість їх може втратити роботу та поповнити лави безробітних.

Ще один аспект, на який варто звернути увагу в процесі аналізу соціалізації фінансів – трансформація фінансових відносин в постіндустріальній економіці. Відразу зауважимо, що нині серед економістів немає єдиного погляду на сутність постіндустріалізації. Проте, навіть за такої різниці в думках можна стверджувати, що постіндустріальній економіці притаманні кілька визначальних процесів. Найчастіше до таких процесів відносять інформатизацію, технологізацію, цифровізацію (диджиталізацію), мережевізацію, індивідуалізацію. Підкреслимо, що саме

фінансовий капітал в умовах постіндустріальної економіки виявив найвищий рівень адаптації до її умов. Варто звернути увагу на те, що коли ми говоримо про постіндустріальну економіку, ми говоримо і про існування ще цілого ряду економік – інформаційної, цифрової, мережевої, креативної, економіки знань. Але ж не треба забувати, що у відповідь на масштабне поширення фінансового капіталу, його домінуючу позицію в глобальній економіці, виникло ще одне поняття – «фінансова економіка». Цілком очевидно, що фінансове економіка віддзеркалює у собі усі економіки постіндустріального типу – інформаційну, цифрову, мережеву тощо. У зв'язку з означеним виникає цілком очевидне питання: «Яким чином відбувається процес соціалізації у економіці постіндустріального типу (в тому числі – економіці фінансовій)?».

В науковій праці Т. Яхно зазначається наступне: «...постіндустріальне суспільство характеризується якісними змінами в матеріальних умовах життя людини, при цьому, найбільшою мірою, це зумовлено науково-технічною революцією, а її нинішній стан об'єктивно пов'язаний з соціалізацією економіки та зумовлює якісні зміни споживчого ринку, зокрема: через зростання масштабів виробництва» [4]. В цілому погоджуючись з зазначеною тезою зазначимо, що і якісні зміни в умовах життя, і зростання масштабів виробництва *не іманентні* (виділено нами – Г.Т.) до вирішення ключових проблем сучасної цивілізації, які і викликали до життя парадигму соціалізації. Наприклад, надзвичайно потужний прогрес у аграрних технологіях так і не дав можливості подолати нерівномірний розподіл продовольства на глобальному рівні. В свою чергу, масштабізація фінансових технологій не заперечує того факту, що значна частина людей у світі не має доступу до елементарних банківських рахунків та кредитів.

Аналізуючи соціалізацію фінансів на сучасному етапі, не можна оминати увагою і тренди, які відбуваються на рівні корпоративних стратегій. Загалом, треба зазначити, що питання цілей та завдань функціонування бізнес-одиниць до цього часу залишається відкритим як з теоретичної точки зору, так і на практиці. Якщо ми говоримо про приватні фінансові установи, то очевидно, що вони діятимуть в руслі інтересів своїх власників. Інша справа, що держава має сформувати таке інституційне середовище, яке б дало змогу певним чином синхронізувати інтереси цих власників та інтереси суспільства.

Висновки. Процес соціалізації фінансових відносин характеризується значними суперечностями, в основі яких протиріччя між кількісними та якісними параметрами фінансового капіталу та суспільними інтересами. Соціалізація

фінансів є складником загального процесу соціалізації економіки та соціалізації в інших сферах діяльності людини. Фактично, відбувається формування соціальних пріоритетів в усіх ланках сучасного фінансового господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кожекіна Л. Особливості трактування поняття «соціалізація» у соціально-гуманітарних науках. *Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Соціологія*. 2010. Вип. 1-2. С. 98–101.
2. Голубев С. Сутність та зміст соціалізації економіки. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 3-4 бер. 2020 р., Харків – м. Торунь*. Харків : ФОП Панов А. М., 2020. С. 156–158.
3. Комеліна О., Шинкаренко Р., Божко В. Соціалізація економіки як пріоритетний фактор економічного зростання. URL.: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2983/1/Komelina.pdf>
4. Яхно Т. Соціалізація економіки та індивідуалізація споживчого ринку як необхідні передумови національного розвитку. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2019. Вип. 2. С. 12–17.

REFERENCES:

1. Kozhekina L. (2010) Osoblyvosti traktuvannia poniattia «sotsializatsiia» u sotsialno-humanitarnykh naukakh [Peculiarities of the interpretation of the concept of "socialization" in the social and humanitarian sciences]. *Visnyk KNU im. Tarasa Shevchenka. Sotsiologhiia*, vol. 1-2, pp. 98–101.
2. Holubiev S. (2020) Sutnist ta zmist sotsializatsii ekonomiky [The essence and content of the socialization of economics]. *Suchasni problemy upravlinnia pidprijemstvamy: teoriia ta praktyka: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, Kh.: FOP Panov A. M., pp. 156–158.
3. Komelina O., Shynkarenko R., Bozhko V. (2005) Sotsializatsiia ekonomiky yak priorytetnyi faktor ekonomichnoho zrostannia [Socialization of the economy as a priority factor of economic growth]. Available at: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2983/1/Komelina.pdf>
4. Iakhno T. (2019) Sotsializatsiia ekonomiky ta indyvidualizatsiia spozhyvchoho rynku yak neobkhdni peredumovy natsionalnoho rozvytku [Socialization of the economy and individualization of the consumer market as necessary prerequisites for national development]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriiia : Ekonomika i menedzhment*, vol. 2, pp. 12–17.